

อักษรศิลป์

แห่งแผ่นดินสยาม

ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์

มนุษย์สร้างคำพูดขึ้นมา ชีตเขียนถ้อยคำลงบนแผ่นดินเหนียว ผืนหนัง ไม้ไผ่ และกระดองเต่า...

การค้นพบกระดาษและการพิมพ์ ทำให้หนังสือมีรูปลักษณะที่พกพาได้สะดวกและเผยแพร่ไปในวงกว้างอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ การพิมพ์ช่วยสถาปนาภาษาของแต่ละชาติให้มั่นคง ช่วยให้ภาษาของสามัญชนแพร่หลาย ทำให้คนอ่านออกเขียนได้เพิ่มสูงขึ้น และขยายวงกว้างออกไปนอกวงผู้นำและนักบวช

และแท้จริงแล้ว การพิมพ์หนังสือคือการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน ทั้งทางความคิดและสังคม

คำนำ

เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษาในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ผู้เขียนขอนำเสนอเรื่องราวพระอัจฉริยภาพด้านศิลปะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๙ สาขา คือ จิตรกรรม ประติมากรรมศิลปะการถ่ายภาพ หัตถศิลป์ ดุริยางคศิลป์ นาฏยศิลป์ วรรณศิลป์ วาทศิลป์ และสถาปัตยกรรม ทั้งนี้เพื่อเทิดพระเกียรติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ทรงเป็นแบบอย่างแห่งศิลปินผู้เปี่ยมด้วยพรสวรรค์ และมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นศึกษาเรียนรู้ทดลองด้วยพระองค์เองก่อปรด้วยพระวิริยะอย่างยิ่ง พระองค์ทรงสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นมรดกแก่แผ่นดินจำนวนมาก ทรงอุปถัมภ์เชิดชูศิลปิน และทรงสนับสนุนส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมของชาติให้เจริญรุ่งเรืองตลอดมา พระปรีชาสามารถในด้านศิลปะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศอย่างกว้างขวาง รัฐบาลไทยได้เทิดพระเกียรติของพระองค์โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” อันสร้างความปิติเหลือล้นแก่ศิลปิน

และพสกนิกรทั่วไป ด้วยงานเขียนนี้ ผู้เขียนขอโน้มเกล้าโน้มกระหม่อม
ถวายสักการะบูชาองค์ “อัครศิลปิน” ด้วยความจงรักภักดีหาที่สุด
มิได้

ศาสตราจารย์ ดร. รื่นฤทัย สัจจพันธุ์
เรียบเรียง

สารบัญ

โครงการศิลปินแห่งชาติ

๘

การน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน”

๑๑

หออัครศิลปิน

๒๒

๑

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านจิตรกรรม

๒๗

๒

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านประติมากรรม

๕๙

๓

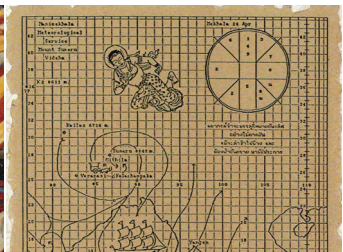
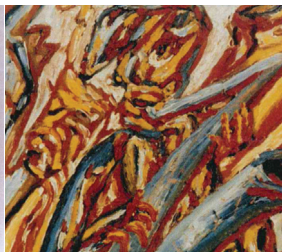
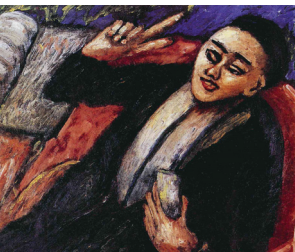
พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านการถ่ายภาพ

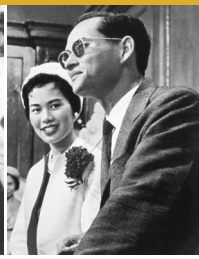
๗๓

๔

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านทัศนศิลป์

๙๕

๑๕

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านศรียangkคศิลป์

๑๑๙

๖

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านนาฏศิลป์

๑๕๗

๗

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านวรรณศิลป์

๑๗๓

๘

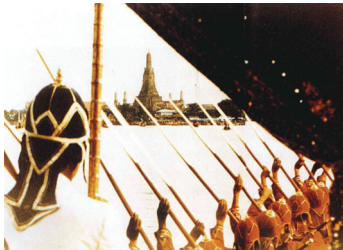
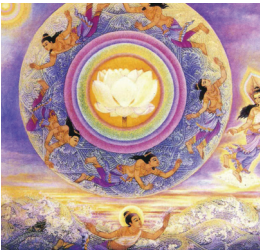
พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านวาทศิลป์

๒๐๙

๙

พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
ด้านสถาปัตยกรรมศิลป์

๒๓๑

โครงการศิลปินแห่งชาติ

โครงการศิลปินแห่งชาติเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยดำริของ นายชวน หลีกภัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ด้วยเล็งเห็นความสำคัญของศิลปินทุกแขนงซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์ศิลปะ อันทรงคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ แต่ยังไม่มีโครงการของรัฐที่จะเชิดชูเกียรติ ส่งเสริม สนับสนุน และเกื้อกูลศิลปินผู้มีคุณูปการเหล่านั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (ปัจจุบันคือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม) จึงได้รับมอบหมายให้จัดทำโครงการศิลปินแห่งชาติเพื่อประกาศเกียรติคุณศิลปินที่ได้มีผลงานโดดเด่นให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ตลอดจนเผยแพร่ประวัติ ผลงาน และภูมิปัญญาของศิลปินแห่งชาติ เหล่านั้นให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชน

จากการประชุมคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้พิจารณาเห็นว่า ศิลปินไทยเป็นจำนวนมากได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่างๆ ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแก่ประเทศชาติ ทั้งดุริยางคศิลป์ นาฏยศิลป์ ทัศนศิลป์ นฤมิตศิลป์ และวรรณศิลป์ ทำให้ประเทศไทยได้รับการยกย่องสรรเสริญจากนานา

อารยประเทศว่าเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมสูงส่ง แต่ศิลปินผู้สร้างสรรค์งานอันล้ำค่าเหล่านั้น นับวันถูกลืมนโดยมิได้มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั้งปวง ดังนั้น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ลงมติเห็นควรให้มีการคัดเลือกและประกาศเกียรติคุณยกย่องศิลปินที่ได้รับการยอมรับกันทั่วประเทศ เป็นศิลปินแห่งชาติต่อเนื่องทุกปี ศิลปินแห่งชาติทุกคนจะเข้ารับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวันศิลปินแห่งชาติ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล

พร้อมกันนั้นได้กำหนดให้วันศิลปินแห่งชาติ คือวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ของทุกปี อันเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๒ แห่งราชวงศ์จักรี การกำหนดให้วันศิลปินแห่งชาติตรงกับวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ มีจุดประสงค์เพื่อเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์ ผู้ทรงเป็นปฐมบรมศิลปินแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และทรงพระปรีชาสามารถด้านศิลปกรรมหลายสาขา ทั้งวรรณศิลป์ ดุริยางคศิลป์ นาฏยศิลป์ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนงานประณีตศิลป์ ต่างๆ ดังที่ทรงได้รับยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้ทรงเป็นบุคคลดีเด่นแห่งโลกทางด้านวัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

จากบัดนั้นจนถึงบัดนี้เป็นเวลา ๒๕ ปี กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ ๔ สาขา คือ ทศนศิลป์ วรรณศิลป์ ศิลปะสถาปัตยกรรม และศิลปะการแสดง (ปัจจุบันมี ๓ สาขา โดยรวมศิลปะสถาปัตยกรรมเข้ากับทศนศิลป์) จำนวน ๒๑๒

คน และในโอกาสครบ ๒๕ ปี โครงการศิลปินแห่งชาติ ใน พ.ศ.
๒๕๕๓ กระทรวงวัฒนธรรมได้ประกาศเกียรติคุณ นายชวน หลีกภัย
เป็น ฐาปนันดรศิลปิน หมายถึงผู้เป็นหลักก่อตั้งโครงการศิลปินแห่ง
ชาติ

การน้อมเกล้าฯ ถวายพระราชสมัญญา "อัครศิลปิน"

ในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ นั้น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นพ้องกันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระปรีชาสามารถเป็นเลิศในศิลปะหลายสาขา เป็นต้นว่า จิตรกรรม ประติมากรรม ถ่ายภาพ หัตถศิลป์ ดนตรี บทเพลง วรรณศิลป์ วาทยศิลป์ และภูมิสถาปัตยกรรม พระองค์ทรงได้รับการถวายพระเกียรติยกย่องสูงสุดที่พระเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์ชัดในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และบรรดาศิลปินทุกสาขาต่างตระหนักในพระปรีชาสามารถอันหาที่เปรียบมิได้ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ว่าในวาระเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา สมควรเกิดพระเกียรติคุณให้เป็นที่ปรากฏแก่พสกนิกรและชาวโลก โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา "อัครศิลปิน" ซึ่งเป็นคำที่อาจารย์

ภาวาส บุนนาค เสนอให้ใช้ เพราะเป็นคำสั้น แต่มีความหมายเหมาะสมกับคติประเพณีที่ถือว่า พระมหากษัตริย์ประกอบด้วยพระมหิทธานุภาพเหนือศิลปินทั้งหลาย

คำว่า **อัครศิลปิน** หมายถึง ศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ หรือหมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในศิลปิน เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นเลิศในศิลปะทั้งมวล ทรงได้รับการยกย่องสวดดีพระเกียรติคุณ เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พสกนิกรและศิลปินทั่วโลกในพระปรีชาสามารถอย่างหาที่เปรียบมิได้ นอกจากนี้ ยังทรงมีคุณูปการอุปถัมภ์ศิลปินและศิลปะทั้งหลายมาโดยตลอด

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีหนังสือลงวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ถึงราชเลขาธิการ เพื่อโปรดพิจารณานำความขึ้นกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา **“อัครศิลปิน”** ราชเลขาธิการนำความขึ้นกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงยินดีรับ จากนั้นสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้มีหนังสือลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเข้าเฝ้าฯ ราชเลขาธิการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในวันจันทร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๙ เวลา ๑๕.๓๐ น. ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปฏิบัติราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กราบบังคมทูลสดุดีพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” และทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายโล่อัครศิลปินแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีความดังนี้

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ประชุมปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงพระปรีชาเป็นเลิศในศิลปะหลายด้าน ได้ทรงสร้างสรรค์งานศิลปะประเภทต่างๆ ไว้มากมาย เป็นที่ปรากฏแก่ชาวไทยและชาวโลก

ในด้านทัศนศิลป์ ทรงสามารถและชำนาญชาญทั้งในงานจิตรกรรม ประติมากรรม และการถ่ายภาพ โดยเฉพาะงานจิตรกรรมและการถ่ายภาพนั้น ทรงได้รับยกย่องเป็นพิเศษจากหมู่ศิลปินและผู้นิยมศิลปะว่าเป็นงานที่ทรงคุณค่าและมีลักษณะศิลป์เป็นแบบอย่างในพระองค์โดยเฉพาะ

นอกจากนี้ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทยังโปรดการ
ทรงงานช่างฝีมือต่าง ๆ ซึ่งต้องใช้ความประณีตถี่ถ้วนและ
ความพยายามอย่างมากด้วย เช่น ทรงสร้างหุ่นจำลอง
ย่อส่วนเครื่องบิน เรือรบ และทรงออกแบบสร้างเรือใบ
สำหรับใช้แข่งขัน เป็นต้น

ในด้านดุริยางคศิลป์ ก็ทรงเป็นเอตทัคคะในทาง
ดนตรี กล่าวคือ นอกจากทรงทราบหลักวิชาการดนตรี
สากล ดนตรีไทยอย่างลึกซึ้งกว้างขวางแล้ว ยังทรงเป็น
นักดนตรีที่เชี่ยวชาญการบรรเลงเครื่องดนตรีเกือบทุก
ชนิด และทรงเป็นนักประพันธ์เพลงที่มีความสามารถ
พร้อมทั้งในการแต่งทำนอง ประพันธ์เนื้อร้อง และเรียบ
เรียงเสียงประสาน ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพลงไว้หลาก
หลายประเภท รวมทั้งเพลงปลุกใจและเพลงชุดสำหรับ
การเดินระบำปลายเท้า เพลงพระราชนิพนธ์แต่ละเพลง
มีความไพเราะหมดจดงดงาม สร้างความประทับใจแก่
ผู้ฟังอย่างซาบซึ้ง ไม่แต่ชาวไทยเท่านั้นที่จะชื่นชม แม้
ชาวต่างประเทศก็พากันนิยมยกย่องและอัญเชิญไป
บรรเลงอย่างแพร่หลาย กล่าวได้ว่าพระปรีชาสามารถใน
ดุริยางคศิลป์นี้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับทั่วโลก เมื่อ
คราวเสด็จพระราชดำเนินเยือนนครเวียนนา ประเทศ
ออสเตรีย เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๗ รัฐบาลออสเตรียจึง
ถวายพระเกียรติให้ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์แห่ง
สถาบันการดนตรีและศิลปะการแสดงแห่งนครเวียนนา

พร้อมทั้งถวายราชสดุดีว่าทรงเป็นตัวอย่างอันเลิศของนัก
ประพันธ์เพลง และทรงเป็นสื่อสัมพันธ์อันดียิ่งระหว่าง
ดนตรีของตะวันออกกับตะวันตก

ในด้านวรรณศิลป์ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรง
จัดเจนอย่างยิ่งในการใช้ภาษาทั้งภาษาไทยและต่าง
ประเทศ ทรงมีวาทศิลป์ที่คมคายลึกซึ้ง มีแบบฉบับเป็น
ของพระองค์เอง พระราชดำรัสที่พระราชทานในโอกาส
ต่างๆ กันล้วนมีเนื้อความและถ้อยคำสำนวนลึกซึ้งกินใจ
ได้สาระสมบูรณ์ตรงตามเป้าประสงค์ พอเหมาะพอดีแก่
โอกาส สถานการณ์ และผู้ฟัง ในส่วนที่เป็นงานพระราช
นิพนธ์นั้น ก็ทรงมีผลงานที่ได้รับความนิยมและแพร่หลาย
มาแล้วแต่ครั้งทรงพระราชนิพนธ์บทความพิเศษลงพิมพ์
ในหนังสือ วารวรรณคดี เมื่อ ๔๐ ปีก่อน ในระยะหลัง
ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่าได้ทรงพระราชนิพนธ์แปล
เรื่องสารคดีเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การทหาร การเมือง การ
ปกครอง ตลอดจนประวัติบุคคลและยุทธการครั้งสำคัญๆ
อีกหลายเรื่อง แต่ละเรื่องทรงพระราชนิพนธ์แปลด้วย
ความพิถีพิถัน ระมัดระวังอย่างยิ่ง เพื่อให้ถูกต้องตรงตาม
เนื้อความและถ้อยคำสำนวนเดิม ทั้งให้แล้วทันตามวัน
เวลาที่ทรงกำหนดไว้ด้วย

ที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ เป็นส่วนที่แสดง
ถึงพระอัจฉริยภาพและคุณลักษณะแห่งศิลปินที่มีอยู่ครบ

บริบูรณ์ในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท นอกจากเป็นศิลปินด้วยพระองค์เองแล้ว ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทยังทรงเป็นองค์บรมราชูปถัมภ์มากยิ่งขึ้นแก่ศิลปะทุกสาขาและศิลปินทุกหมู่เหล่าในการอุปถัมภ์บำรุงศิลปะ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสนับสนุนศิลปะทุกสาขาตามควรแก่สถานะและโอกาส เช่น ทรงรับสมาคมที่มีกิจการเกี่ยวกับศิลปะหลายสมาคมไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานและพระราชทานรางวัลในงานแสดงศิลปะต่าง ๆ เป็นต้น

มีสิ่งสำคัญที่ใคร่ขอพระราชทานยกขึ้นกล่าวเป็นพิเศษอีกข้อหนึ่ง คือ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงสนับสนุนให้ศิลปินไทยพยายามศึกษาและสร้างสรรค์งานศิลปะให้ได้มาตรฐานสากล และพยายามเผยแพร่ผลงานศิลปะของตนให้กว้างขวางออกไปถึงต่างประเทศ เพื่อให้งานเหล่านั้นได้เป็นปัจจัยเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างมนุษย์ ตามคุณลักษณะและความมุ่งหมายแท้จริงของศิลปะ ขณะเดียวกันก็ทรงพยายามอุปถัมภ์บำรุงศิลปะดั้งเดิมของชาติ เพื่อถนอมรักษาไว้ให้มั่นคงดำรงอยู่เป็นแบบอย่างแก่อนุชน ดังการที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีพระราชทานครอบประธาณประกอบพิธีไหว้ครู โขนละครและพิธีต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ

ขึ้นในพระราชฐาน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘ เป็นอาทิ

ในด้านอุปถัมภ์ศิลปินนั้น ก็พระราชทานพระมหากรุณาแก่ศิลปินโดยประการต่างๆ มากมายหลายสถาน เป็นต้นว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมยกย่องเชิดชูเกียรติคุณของศิลปินอาวุโสผู้มีความรู้ความสามารถ ทั้งพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในคราวเจ็บไข้ได้ป่วยตามสมควรแก่ฐานะรูป

พระเกียรติคุณดังพรรณนามาเป็นประจักษ์พยานชี้ชัดว่าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงเป็นศิลปินผู้เพียบพร้อมด้วยพระปรีชาสามารถ ทรงมีความแข็งขันและบริสุทธิ์พระทัยในการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นเอก ทั้งทรงเป็นองค์บรมราชูปถัมภ์ ผู้ทรงอุปถัมภ์บำรุงศิลปะของชาติให้ถาวรวัฒนาและทรงแผ่พระมหากรุณาธิคุณแก่ศิลปินทั่วหน้าให้ได้รับความร่มเย็น

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงมีมติพร้อมกันเป็นเอกฉันท์ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา “อัครศิลปิน” แต่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เพื่อเป็นนิมิตหมายแห่งความจงรักภักดีและความปิติซาบซึ้งเป็นล้นพ้นในพระอัจฉริยภาพและพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งเพื่อเป็นเกียรติเป็นมิ่งขวัญสิริมงคลแก่มวลศิลปินและประชาชนชาติไทยตลอดไปชั่วกาลนาน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร
ทรงเป็นเลิศในศิลปะทั้งปวง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวาย
พระราชสมัญญา “อัครศิลปิน”
ณ วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๙

ข้าพระพุทธเจ้า

ชวน หลีกภัย
(นายชวน หลีกภัย)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ”

หลังจากปลัดกระทรวงศึกษาธิการเปิดศิลปินแห่งชาติปีแรก ๔ คน คือ อาจารย์เพ็ญ หริพิทักษ์ สาขาทัศนศิลป์ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช สาขารวณศิลป์ อาจารย์มนตรี ตราโมท สาขาสังคีตศิลป์ และ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี สาขานาฏยศิลป์ เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานโล่และเข็มเชิดชูเกียรติเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสขอบใจที่ยกย่องพระองค์เป็นอัครศิลปิน และได้พระราชทานพระบรมราโชวาท มีความตอนหนึ่งว่า

“คนที่ทำงานศิลปะก็ต้องรู้เรื่องวิชาการ และรู้หลักทางวิทยาศาสตร์ เพื่อจะได้เป็นแบบแผนต่างๆ ต่อไป งานวิชาการก็ทำนองเดียวกัน จะต้องรู้หลักวิทยาศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ต้องมีใจทางศิลปะจึงจะสามารถพัฒนางานนั้นให้ดีขึ้นได้ และในทางวิทยาศาสตร์ก็ทำนองเดียวกัน ต้องมีความรู้ด้านวิชาการและต้องมีใจรัก ตั้งใจทำอะไรให้ดีขึ้น สรุปว่าทั้งสามส่วนเป็นความสำคัญ ซึ่งต้องเกี่ยวเนื่องกัน งานศิลปะมีความสำคัญต่องานทั้งปวง ศิลปินเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ สมควรจะยกย่องเชิดชูเกียรติต่อไป”

พระปรีชาสามารถในด้านศิลปะสาขาต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มิได้ประจักษ์แจ้งแต่เฉพาะคนไทยที่เป็นพสกนิกรของพระองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นที่เกิดขึ้นนัยก่อกองในหมู่คนต่างชาติด้วย ดังที่นายจอห์น ฮอสคิน (John Hoskin) เขียนถึงพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทางด้านศิลปกรรมลงในหนังสือ Sawasdee Magazine เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ไว้ดังนี้

His Majesty is widely recognized as a man of remarkable and wide-ranging personal accomplishments. His skill as a musician and composer is comparatively well known through radio and television broadcasts of his compositions. His keen interest in photography is apparent from the camera he habitually takes with him on official tours of royal projects and other visits throughout the kingdom...As a painter of decided talent, however, it could be said that His Majesty has been extremely modest. Of all his many personal achievements, it is his accomplishment in art that is perhaps least known to the public.

หออัครศิลป์

ในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ นั้น คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเห็นพ้องกันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระปรีชาสามารถเป็นเลิศในศิลปะหลายสาขา เป็นต้นว่า จิตรกรรม ประติมากรรม ถ่ายภาพ หัตถศิลป์ ดนตรี บทเพลง วรรณศิลป์ วาทยศิลป์ และภูมิสถาปัตยกรรม พระองค์ทรงได้รับการถวายพระเกียรติยกย่องสูงสุดที่พระเกียรติคุณเป็นที่ประจักษ์ชัดในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และบรรดาศิลปินทุกสาขาต่างตระหนักในพระปรีชาสามารถอันหาที่เปรียบมิได้ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ว่าในวาระเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา สมควรเกิดพระเกียรติคุณให้เป็นที่ปรากฏแก่พสกนิกรและชาวโลก โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายพระราชสมัญญา

เนื่องในโอกาสปีกาญจนาภิเษก พ.ศ. ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เสนอโครงการสร้างหออัครศิลป์

เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บนเนื้อที่ ๕ ไร่ ถนน เลียบคลองห้า ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เพื่อเป็นที่จัดแสดงพระอัจฉริยภาพด้านศิลปวัฒนธรรมของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะทรงเป็น “อัครศิลปิน” และเพื่อเก็บ รักษาผลงานของศิลปินแห่งชาติทุกคน สนองพระราชดำริของสมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ว่า

“ผลงานของศิลปินแห่งชาติเป็นมรดกทางศิลปะอันล้ำค่าของ ชาติ เป็นเครื่องหมายแสดงอารยธรรมอันสูงส่งของชาติไทย ควรแก่ การภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ ผลงานของท่านเหล่านี้นับวันจะ สูญหายไปด้วยสาเหตุต่างๆ จึงจำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนที่จะต้องศึกษา ผลงานของท่านเหล่านี้ แล้วจัดทำเนียบขึ้นบัญชีชื่ออย่างเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติโดยส่วนรวม ต่อไป”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราช- ดำเนินแทนพระองค์ทรงเปิดหออัครศิลปินอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

หออัครศิลปินเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ใช้เป็นที่จัดแสดง ผลงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็น “อัครศิลปิน” ผลงานจัดแสดงมี ๙ ด้าน คือ จิตรกรรม ประติมากรรม หัตถกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม การถ่ายภาพ วรรณศิลป์ วาทยศิลป์ คีตศิลป์ และพระราชนิพนธ์เพลง และแสดง

ผลงานด้านศิลปกรรมของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖ กระทรวงวัฒนธรรม ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายพระสมัญญาว่า “**วิศิษฎ์ศิลปิน**” มีความหมายว่า ผู้เป็นเลิศทางศิลปะ ประเสริฐกว่าศิลปินทั้งปวง นอกจากนี้หออัครศิลปินยังเป็นสถานที่เกียรติยศ (Hall of Fame) จัดแสดงผลงานของศิลปินแห่งชาติทุกคน และเป็นศูนย์กลางในการศึกษาค้นคว้า วิจัย องค์กรความรู้ แนวคิด และภูมิปัญญาของบุคคลอันเปี่ยมด้วยอัจฉริยภาพทางศิลปะและวัฒนธรรมอีกด้วย

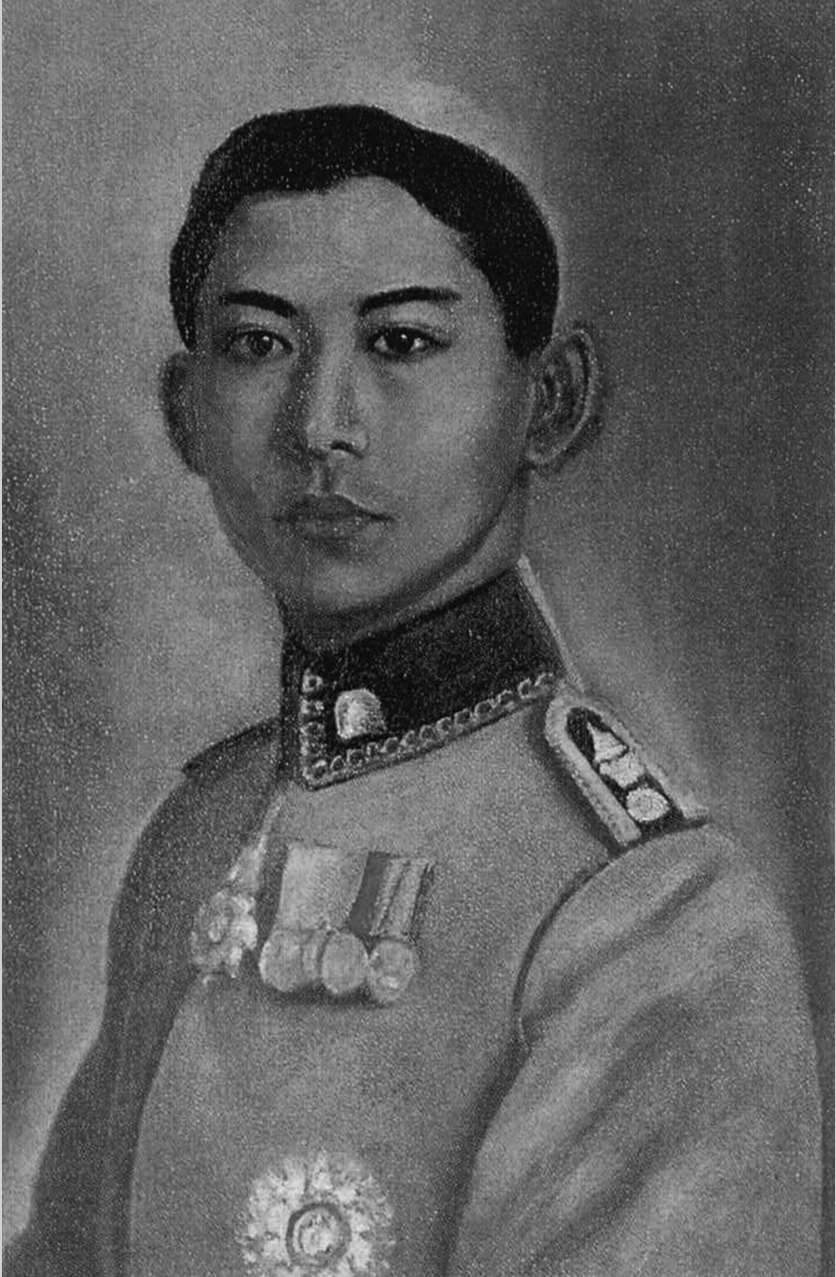
หนังสืออ้างอิง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน (๒๕๔๙). **วิศิษฎ์ ศิลปิน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน (๒๕๕๓). **หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสเปิดหออัครศิลปิน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ถวัลย์ มาศจรัส (๒๕๔๔). **พระองค์คืออัครศิลปิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ชารอักษร.

ส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, กรม (๒๕๕๓). **๒๕ ปี ศิลปินแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : บริษัท วิสโดมเซ็นเตอร์ จำกัด
อำนาจ จันเงิน (๒๕๓๐). **อัครศิลปิน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

ภาพฝีพระหัตถ์ สมเด็จพระราชาธิบดี

พระอัจฉริยภาพของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ด้านจิตรกรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยงานศิลปะด้านจิตรกรรมมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ส่วนหนึ่งคงมาจากการที่ทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงงานศิลปะ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเล่าไว้ในหนังสือ *สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตล*

กับงานศิลปะว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระบรมราชชนกทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษและเยอรมนี ทรงศึกษาการวาดภาพสีน้ำมันกับครูพิเศษ ทรงโปรดวาดภาพลายเส้นแทรกไว้ในสมุดบันทึกประจำวัน และได้ทรงเขียนภาพมาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ สมเด็จพระบรมราชชนกทรงวาดภาพในไปรษณียบัตรส่งมาถึงบุคคลต่างๆ เป็นภาพทิวทัศน์ ภาพสถานที่ ภาพสัตว์ ภาพล้อ และภาพอื่นๆ พระองค์ทรงโปรดงานศิลปะมากจนเคยปรารภกับเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลินในขณะนั้นว่า มีพระราชประสงค์จะเปลี่ยนจากการศึกษาวิชาทหารมาเป็นวิชาศิลปะ ส่วนสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงศึกษาวิชาศิลปะการวาดเขียนกับครูพิเศษขณะประทับอยู่ที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทรงวาดรูปดอกไม้ต่างๆ และทรงโปรดการถ่ายภาพด้วยเทคนิคแปลกๆ เช่น ภาพซ้อน ทรงเป็นสมาชิกและอนุกรรมการของสมาคมถ่ายภาพสมัครเล่นที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งขึ้นและทรงเป็นนายกสมาคม นอกจากนี้สมเด็จพระราชชนนีทรงสร้างสรรค์งานศิลปะประดิษฐ์หลายประเภท ทั้งการเย็บปักถักร้อย การถักไหมพรม การทำเครื่องเคลือบดินเผารูปแบบต่างๆ โดยทรงทำแบบพิมพ์เอง การเขียนลวดลายบนกระเบื้องเคลือบ การปักภาพบนผ้า และการทักดอกไม้ทำเป็นบัตรอวยพร ที่คั่นหนังสือ และที่ทับกระดาษ ซึ่งล้วนมีศิลปะในการสร้างสรรค์

นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีที่ทรงสนพระราชหฤทัยในงาน

ศิลปะทั้งสองพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระอุปนิสัยในทางศิลปะมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าพระราชทานไว้ในหนังสือในหลวงกับงานช่าง ว่า

“...สมัยที่ท่านอยู่ประถมต้นที่สวิตเซอร์แลนด์นั้น เขามีวิธีการสอนเด็ก ยกตัวอย่างเช่น การวาดรูปภาพเพื่อให้เข้าใจเรื่องเส้น เรื่องฟอร์มของรูปนั้น มีแบบฝึกหัดอยู่อันหนึ่ง ครูจะวาดรูปทรงกลม ทรงรี หรือรูปต่างๆ บนกระดาษแล้วลบทิ้ง แล้วให้เด็กจำแล้ววาดตาม เริ่มจากง่ายแล้วยากขึ้นๆ ทุกที เวลายากๆ ท่านบอกว่าเพื่อนทั้งชั้นทำไม่ได้ แต่ท่านทำได้ เพราะมีนิสัยในด้านนี้...”

การเริ่มต้นวาดภาพอย่างจริงจังของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวน่าจะเป็นช่วงที่มีพระชนมพรรษาประมาณ ๑๘ พรรษา ขณะประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยทรงใช้อุปกรณ์การวาดภาพที่มีผู้นำมาถวายสมเด็จพระราชชนนี ดังที่พระองค์ทรงเล่าให้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ฟัง และสมเด็จพระเจ้าพี่นางฯ ได้ทรงบันทึกไว้ในหนังสือพระนิพนธ์เรื่อง เจ้าชายเล็ก ๆ - ยุวกษัตริย์ ว่า

“ท่านชั้น (หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์) นำเครื่องเขียนครบชุด มีแปรง สี ฝ่าใบ ฯลฯ มา จะให้แม่เขียนให้ได้ รู้สึกรำคาญเลยเอามาเขียนเสียเอง”

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๘๘ ขณะที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราช

เหตุร้ายเรื่องการวาดภาพอย่างจริงจัง พระองค์ทรงศึกษางานจิตรกรรมด้วยพระองค์เอง โดยทรงศึกษาจากตำราศิลปะที่ทรงซื้อเองและมีผู้ทูลเกล้าฯถวาย และทรงฝึกเขียนภาพจิตรกรรม หากพระองค์สนพระราชหฤทัยผลงานของศิลปินคนใด พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมศิลปินผู้นั้นบ่อยๆ เพื่อมีพระราชปฏิสันถารและทอดพระเนตรวิธีทำงานของเขา ไม่ว่าจะป็นวิธีการใช้สี การผสมสี ตลอดจนเทคนิควิธีการต่างๆ เมื่อเข้าพระราชหฤทัยอย่างถ่องแท้แล้ว ก็ทรงนำวิธีการเหล่านั้นมาฝึกฝนด้วยพระองค์เองจนเกิดความชำนาญ

หลังจากเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกลับมาสนพระราชหฤทัยเรื่องการวาดภาพใหม่ ทรงเริ่มวาดภาพอย่างจริงจังและต่อเนื่องในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๑๐ พระองค์ทรงโปรดมีพระราชปฏิสันถารกับศิลปินร่วมสมัยทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปประเทศสวีเดน-เซอร์แลนด์ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม ออสการ์ โคคอสกา (Oskar Kokoschka) ศิลปินชาวออสเตรียถึงที่บ้านของเขาที่เมืองวิลเนฟ (Villeneuve) ทรงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับจิตรกรผู้นี้อย่างพอพระราชหฤทัย เนื่องด้วย ออสการ์ โคคอสกา เป็นจิตรกรที่เขียนภาพโดยใช้สีที่ร้อนแรง และฝีแปรงรุนแรงตามแบบศิลปะลัทธิเอ็กซ์เพรสชันนิซึม (Expressionism) ที่ทรงโปรด ส่วนศิลปินไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกรไทยหลายท่านเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเป็นครั้งคราว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลี้ยงอาหารบ้าง ร่วมวาดภาพแข่งขันกันบ้าง ศิลปินไทยที่มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ ใกล้ชิด เบื้องพระยุคลบาทในระยะนั้นมีทั้งศิลปินผู้เชี่ยวชาญวาดภาพจิตรกรรมไทยแนวประเพณี และศิลปินที่เชี่ยวชาญวาดภาพจิตรกรรมไทยแนวสากล ได้แก่ เหม เวชกร, เขียน ยิ้มศิริ, จำรัส เกียรติก้อง, เพื่อ หริพิทักษ์, ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์, ทวี นันทขว้าง, อวบ สาณะเสน, เฉลิม นาศิริรักษ์, จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, พิริยะ ไกรฤกษ์, ลาวัลย์ ดาวราย และหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธ์ เป็นต้น

ในระหว่างที่ทรงร่วมวาดภาพและร่วมสร้างสรรค์กับศิลปินไทย พระองค์มีพระราชปฏิสันถาร ทรงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทอดพระเนตรวิธีการทำงานของศิลปินแต่ละคน แต่เมื่อจะทรงงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้วิธีการทำงานของพระองค์เอง อันแสดงถึงพระปัจเจกภาพ และพระอัจฉริยภาพของพระองค์ในด้านศิลปะอย่างสูง หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธ์ ศิลปินสมัครเล่นผู้นิยมวาดภาพสีน้ำ ที่ทรงใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการวาดภาพและภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ไว้ดังนี้

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเริ่มเขียนภาพเหมือน ซึ่งเหมือนจริงและละเอียดมาก แต่ต่อมาได้ทรงวิวัฒน์เข้ากับภาพของจิตรกรสมัยใหม่ และทรงค้นคว้าหาทางใหม่ ๆ แปลก ๆ ที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกของพระองค์ โดยไม่ต้องกังวลกับความเหมือน อันจะมีอิทธิพลบีบบังคับไม่ให้ปล่อยความรู้สึกออกมาได้อย่างอิสระ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศิลปินโดยแท้ ทรงชื่นชมในงานของศิลปินอื่นเสมอ และดูจะไม่เคยพอพระราชหฤทัยกับภาพเขียนของพระองค์และวิธีการที่ทรงใช้อยู่แล้ว และแม้ว่าโปรดที่จะทรงค้นคว้าหาวิธีใหม่ ๆ อยู่เรื่อยๆ ภาพฝีพระหัตถ์ของพระองค์ก็ยังคงเค้าลักษณะอันเป็นแบบฉบับของพระองค์เองโดยเฉพาะ ขณะที่ทรงวาดภาพนามธรรมที่มองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้ แต่เป็นสาระ ดังเช่นภาพที่พระราชทานชื่อว่า “วิญญูะ” “โลภะ” “โทสะ” “ยุแหะ” “อ่อนโยน” “บุคลิกซ้อน” ก็ยังทรงเขียนรูปในลักษณะสวยงามน่ารักกระจุกกระจิม

ได้ดีอีกด้วย ทั้งที่ไม่สู้ตรงกับพระราชอัธยาศัยเท่าใดนัก ในฐานะจิตรกร ขณะทรงงาน ทรงใส่อารมณ์และความรู้สึกของจิตรกรอย่างเต็มที่ ทรงมีความรู้สึกตรงและรุนแรง ทรงใช้สีสดและเส้นกล้า ส่วนมากโปรดเส้นโค้ง แต่ในบางครั้งบางคราวก็มีข้อดลพระราชหฤทัยให้ทรงใช้เส้นตรงและเส้นแบบฟันเลื่อย”

ในช่วงเวลา พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๑๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไว้ถึง ๑๖๗ ภาพ ทรงนิยมใช้สีน้ำมัน สีชอล์ก และสีน้ำ บนผืนผ้าใบ แผ่นไม้อัด หรือกระดาษ นอกจากนี้ยังทรงโปรดการเข้ากรอบภาพด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทรงใช้ผ้าใบทาบหุ้มแผ่นไม้อัดแทนกรอบไม้ โดยทรงนำวัสดุที่เหลือใช้หรือใช้แล้วมาดัดแปลงใช้ใหม่ ซึ่งนอกจากจะสะท้อนความ “ช่างคิดช่างทำ” แล้ว ยังแสดงพระราชอัธยาศัยที่ทรงมัธยัสถ์ ทรงเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งเล็กสิ่งน้อยอีกด้วย ภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์มีหลากหลายชนิด ทั้งภาพเหมือน (Portrait) ภาพแบบเอ็กซ์เพรสชันนิซึม (Expressionism) ภาพแบบคิวบิซึม (Cubism) ภาพแบบนามธรรม (Abstract) และภาพแบบกึ่งนามธรรม (Semi-abstract) ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ ใต้วิเคราะห์แนวคิดและวิธีการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้อย่างละเอียด ดังนี้

๑. **ภาพเหมือน (Portrait)** ภาพเหมือนฝีพระหัตถ์สีน้ำมันมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓๐ ภาพ ในกระบวนแบบ (Style) ต่างๆ กัน เป็นงานฝีพระหัตถ์ในช่วงแรก ส่วนใหญ่เป็นพระรูปสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ นอกนั้นเป็นพระรูปสมเด็จพระราชบิดา ภาพหม่อมหลวงบัว กิติยากร เป็นต้น สามารถแยกพิจารณาลักษณะภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ให้ละเอียดได้ดังนี้

